

УДК 811.161.2'373.2

DOI 10.31654/2520-6966-2020-16f-101-143-148

А. М. Кайдаш

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Навчально-наукового інституту філології, перекладу та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

В. І. Хомич

кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Відокремленого підрозділу НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Ландшафтний код мовосвіту Олександра Олесья

У статті окреслено лінгвостилістичні домінанти пейзажної лірики Олександра Олесья. Проаналізовано словесні образи, які створюють мовну картину світу автора. Зосереджено увагу на етнокультурному маркуванні вербальних контекстів, що містять описи природи. Проведено кореляцію між пейзажними художніми образами та психоемоційним струменем ліричного тексту.

У пропонуваній публікації визначено основні концепти ландшафтного коду поезії Олександра Олесья, зокрема таких, як сад, гори, гай, скелі, море та ін. З'ясовано, що пейзажна й інтимна лірика перебувають у тісному взаємозв'язку, що поглиблює ще один аспект художньої творчості – філософське звучання віршів. В основному ліричні твори українського поета містять стилістичний колорит суму, смутку, печалі, іноді навіть розпачу, туги. Ці негативно забарвлені емоції створюють психоемоційну картину внутрішнього світу ліричного героя та суголосні із зображеними автором об'єктами природи. Локуси довкілля є маркерами вияву почуттєвої сфери ліричного героя.

Розкриття глибини почуттів ліричного героя на фоні природних образів відбувається за допомогою виразних художніх засобів, зокрема епітетів, метафор, порівнянь, перифраз.

Декодування образів природи відбувається також і на етнокультурному рівні, оскільки поет яскраво відтворює українські пейзажі.

Ландшафтний код мовосвіту Олександра Олесья охоплює й рівень символізму, оскільки частина концептів має виразне символічне забарвлення.

Ключові слова: лірика, ліричний твір, словесний образ, пейзаж, Олександр Олесья, ідіостиль.

Лірика видатного українського письменника Олександра Олесья (Олександра Івановича Кандиби) із її неоромантичним і символічним наповненням становила об'єкт літературознавчих і лінгвістичних

розвідок письменників і критиків як XIX (О. Грицай, С. Гречанюк, С. Єфремов, Г. Костюк, М. Зеров, М. Новиченко, І. Франко, М. Грушевський, М. Сріблянський, П. Филипович та ін.), так і XX–XXI ст. (І. Цуркан, В. Гончарук, Н. Лисенко та ін.). Однак багатоаспектне семантико-стилістичне навантаження ліричних творів митця не вичерпується здійсненими дослідженнями. Так, окремим напрямком у вивченні пейзажної лірики поета є декодування ландшафтних маркерів, чому й присвячена пропонована стаття.

Мовосвіт Олександра Олеся надзвичайно широкий. У ньому немає чітких меж. Така мозаїчність забезпечує цілісну картину, гармонійну в сприйнятті читачами. Так, у небесній просторіні цвіте мак, а дерева порівнюються з устами:

Вечір. Мак зацвів на хмарах,
Плачуть солов'ї...
І дерева – як коралі,
Як уста твої [3, с. 793].

Внутрішній світ ліричного героя суголосний із навколишньою природою. Елементи пейзажу в інтимній ліриці увиразнюють зображення почуттів. Поет створює асоціативний ряд: весна – кохання – білі яблуні / білий сніг. Драматичний аспект почуттєвого наповнення ліричного героя посилює порівняння: Білий цвіт – як сніг на горах [3, с. 793].

Описи природи в мовосвіті поета переплітаються із зображенням психоемоційного стану людини, наприклад: Серце рветься з квітки, Прагнуть уст уста... [3, с. 795]; Поглянь, уся земля тремтить В палких обіймах ночі, Лист квітці рвійно шелестить, Траві струмок воркоче [3, с. 65]. Почуттєва сфера в ідіостилі Олександра Олеся тісно пов'язана з образами природи. Так, поет порівнює свою кохану із жайворонком у полі [3, с. 796].

Єдиним, кому зізнається ліричний герой у своїх почуттях, – це соловей. Але він виявляється невірним, бо розголошує таємницю, і тепер про це кохання «вся земля і небо взнали» [3, с. 796]. Амбівалентність почуття любові автор утілює також в образі солов'їв, зокрема у виразній антитезі: *Сміються і плачуть* в гаю солов'їв... [3, с. 797].

Ландшафтними маркерами пейзажів Олександра Олеся є субстантиви *гай, луки, річка, поле, степ, сад, гори*. Описи місцевості поет вибудовує за ознакою зміни пір року, наприклад: Сніг в гаю... але весною Розів'ється гай... [3, с. 54]. Пори року набувають символічного осмислення. Традиційно осінь асоціюється із сумом і передає негативні емоції, що актуалізовано в контексті:

Осіньно віє... весь світ – мов тюрма...

Вколо гойдаються віти з журбою...

Більш ні привіту, ні ласки нема

В світі широкому, засланим млою [3, с. 82].

Поле, луки, степ виступають затишними місцями прихистку двох закоханих:

Дай мені руку – і в *поле* біжим,

В *степ* голубий та широкий;

Там, серед нього, під небом ясним

Знайдем ми втіху і спокій [3, с. 56];

В *полях*, в *гаях* гуляю з нею,

Співаю їй пісні свої [3, с. 90].

Позитивну маркованість словесних образів на позначення об'єктів природи забезпечують:

а) епітети:...зелений гай ласкаво зашумить... [3, с. 57], пахучий гай [3, с. 62];

б) метафори: Ваблять, всміхаючись, луки... [3, с. 56]; Всіх там, у полі, уклоном низьким Жито привітно стріває... [3, с. 56]; Вона ішла... і їй всміхалися гаї... [3, с. 88];

в) перифрази: ...Коли без впину щебетав Всю ніч співець кохання?... [3, с. 71].

Концепт «цілунок» є одним з основних у пейзажній ліриці поета, наприклад: Вечір озеро цілує... [3, с. 67]; Місяць озеро цілує... [3, с. 67]; Сонце цілує рожеву весну [3, с. 89].

Цікавим у мовосвіті Олександра Олеся є образ саду. Це локація зустрічей ліричного героя з коханою, свідками яких були об'єкти природи:

У тім *садку*, де ми колись сиділи,

Стоять вишні і журяться похилі,

Що в хмари сонечко зайшло,

Що листя й квіти облетіли,

Що їх снігами замело... [3, с. 70].

Локус *гори* в ідіолекті митця має символічне наповнення, оскільки уособлює устремління, прагнення, мрії. Це підтверджує контекст:

На *гори* високі, на срібло снігів!

На саму далеку вершину!

З якої, раніше крилатих орлів,

Вітаючи, ранок я стріну... [3, с. 72].

Психологічного навантаження набувають іменники на позначення об'єктів природи за умови розширення та поглиблення се-

мантичного поля. Так, образ гаю збагачується додатковими психо-емоційними акцентами: він суголосний із внутрішнім світом ліричного героя:

Понад руїнами шумить журливо гай...

Ой не шуми, мій темний гаю!

Невтішних сліз з очей не викликай,

Ой не розбуркуй суму-жалю... [3, с. 84].

Емоцію суму підсилює друга строфа, що передає співзвуччя переживань ліричного героя та внутрішнього стану об'єкта природи:

Ой не шуми журливо, темний гаю мій!

Сховай в собі всю глиб розпачу...

В душі моїй сіріють теж руїни мрій,

А я дивлюся і не плачу [3, с. 84].

Саме в темного гаю ліричний герой шукає розради: Я втік би в темний *гай*, щоб слухать, як шепоче До листу лист і до квіток трава... (3, с. 85). Елегійний настрій художнього твору підсилює стилістичний колорит тихого смутку.

Зв'язок образів природи зі світом людини підкреслюють порівняння, залучені до портретної характеристики: очі коханої порівнюються з тихим вечором, сизими хмарами, срібною річкою, ніжними квітами [3, с. 91].

Цікавим у мовосвіті Олександра Олеся є образ скелі. Це один із центральних ландшафтних концептів збірки «В Криму». Цей словесний образ є маркером місцевого пейзажу: На сірій скелі мак цвіте.... [3, с. 95]; В обіймах хмар мовчали *скелі*... [3, с. 95]. Ця збірка постулює й образ гір: *Гори* в млі, В золоті вершини... [3, с. 95]; Вони летять на *верхогір'я*... [3, с. 97]. Одним із центральних постає також концепт *море*: Я на камені над *морем*, Легко, весело мені... [3, с. 97]. Іменник *море* поєднується з епітетами *вільне*, *вічне* [3, с. 96, 98]; утворює метафоричні контексти: А *море* і сердиться, й лає вітри [3, с. 98]; *Море* про власне могутньо співало, *Море* нічого мені не сказало [3, с. 98].

Декодування пейзажних контекстів у мовосвіті Олександра Олеся виявляє полярне сприйняття окремих образів на рівні антитези. Зокрема, протиставляються долини й гори: В *долинах* десь хатки біліють, Привітно світяться вогні, А тут, на *горах*, в вишині, Провалля з скелями чорніють [3, с. 99]. Концепт *долина* маркується позитивно:

Райдуга з неба злетіла,

Райдуга впала на землю,

Барвами вкрила *долину*,

Плава і в'ється над нею,
Ніжно її обіймає,
Ясно всміхається сонцю,
Крила йому простягає... [3, с. 100].

Словесний образ *гора* має негативний стилістичний колорит. Так, корелює з внутрішнім світом ліричного героя, почуттєва сфера якого представляє сумні емоції: ... а я на *горах* Один на цілу ніч стою, Шукаю в небі, в добрих зорях Зорю недобрую свою [3, с. 140].

Отже, декодування ландшафтних маркерів художніх творів Олександра Олесья виявляє кореляцію пейзажної лірики з інтимною на перетині глибоких філософських смислів, етнокультурне наповнення словесних образів, символічне звучання відповідних концептів, яскраві стилістичні колорити й виразну метасемантику ідіостилю поета.

Література

1. Кайдаш А., Хомич В. Стилiстична iнтенцiя кольороназв у мовосвiтi Олександра Олесья. *Scientific collection «Interconf»*. 2020. № 2 (32). С. 87–90.
2. Камiнчук О. Неоромантик, символiст чи романтик? *Дивослово*. 2004. № 12. С. 46–49.
3. Олесь Олександр. Твори: в двох томах. Київ. Днiпро. 1990. Т. I. 959 с.

References

1. Kaidash, A., Khomych, V. (2020). *Stylistychna intentsiya koloronazv u movosviti Oleksandra Olesya* [Stylistic intention of color names in the language world of Oleksandr Oles]. *Scientific collection «Interconf»*. 2020. № 2 (32). С. 87–90. Ottawa. [in Ukrainian].
2. Kaminchuk, O. (2004). *Neoromantyk, symbolist chy romantyk?* [Neoromantic, symbolist or romantic?]. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Oles, O. (1990). *Tvory v dvoh tomah*. Tom I [Narrations in two volumes. V. I]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].

A. Kaidash

PhD, assistant professor, Nizhyn Mykola Gogol State University

V. Khomych

PhD, assistant professor, Department of Humanities and Social Sciences of Detachable Subdivision «Nizhyn Professional College of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine»

The landscape code of Oleksandr Oles's language world

This study aims to investigate the role of the linguistic and stylistic dominants of Oleksandr Oles's lyric poetry. The article examines verbal images that create a linguistic picture of the writer's language style. Much attention is given to ethnocultural labeling of verbal contexts that contain descriptions of nature. A correlation is made between landscape artistic images and the psycho-emotional flow of the lyrical text.

The article identifies the main concepts of the landscape codes of Oleksandr Oles's language world, some of them are garden, mountains, grove, rocks, sea and others. Another important point is that the landscape and intimate lyrics are closely intertwined, which extends another aspect of artistic creativity - the philosophical sounding of poetry. Most lyrical works of the Ukrainian poet contain the stylistic color of sadness, grief, sadness, sometimes even despair. These negatively colored emotions create a psycho-emotional picture of the inner world of the lyrical hero and are in harmony with the objects of nature depicted by the writer. The images of the nature are markers of the manifestation of the sensory sphere of the lyrical hero.

The revelation of the depth of the lyrical hero's feelings towards the natural images happens with the help of expressive artistic means, such as epithets, metaphors, comparisons, paraphrases.

Decoding of images of nature also is made at the ethnocultural level, as the poet vividly reproduces Ukrainian landscapes.

The landscape code of Oleksandr Oles's language world includes the level of symbolism too, as some of the concepts have a clear symbolic color.

Key words: lyric poetry, lyrical work, verbal image, landscape, Oleksandr Oles, individual style.